

बाल सन्दर्भसामग्री

बालबोध - ३६

केही धार्मिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरु

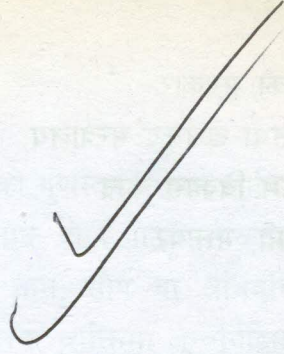
(केही नमुना कलाकृतिहरु)

306.092
JOS-k
2056

बाल सन्दर्भसामग्री

बालबोध - ३६

306.092
J08-R
2059

केही धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरू

(केही नमुना कलाकृतिहरू)

श्री ५ को सरकार
शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

प्रकाशक : श्री ५ को सरकार
शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

लेखन : सत्यमोहन जोशी

चित्राङ्कन : राजुबाबु शाक्य

आवरणविन्यास : गौतम मानन्धर

सामग्री विकास संयोजन : हर्कप्रसाद श्रेष्ठ

सर्वाधिकार प्रकाशकमा सुरक्षित

पहिलो संस्करण : २०५९ साल

छपाइ प्रति : २८,०००

मुद्रण : एपोलो अफसेट प्रेस, काठमाडौं

प्राक्कथन

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले शिक्षाको गुणस्तर वृद्धिका लागि चलाएका विविध कार्यक्रममध्ये बाल सन्दर्भसामग्रीको प्रकाशन पनि एक हो । पाठ्यपुस्तकबाट प्राप्त हुन नसकेका पाठ्यक्रमका उद्देश्यलाई प्राप्त गरी आफ्नो ज्ञान, सीप वा अभिवृत्तिको विकास गर्न प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरू सक्षम होऊन् र अन्ततः व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाको प्रस्फुटन भई सिर्जनशील नागरिकको विकास हुन सकोस् भन्ने यस कार्यक्रमको मूल उद्देश्य रहेको छ ।

प्राथमिक तहका केटाकेटीका लागि जिज्ञासा पैदा गर्ने, रुचि बढाउने र चाख मानीमानी पढेर प्रेरणा लिने प्रकारको सामग्रीको खाँचोलाई पूरा गराउन पनि यो प्रकाशन-माला चलाइएको हो । यसले पूरक पाठ्यपुस्तकको काम पनि गरोस्, मनोरञ्जन पनि देओस्, पठन प्रवृत्ति पनि बढाओस् भन्ने प्रयोजन पूरा गराउने वस्तु, भाषा-शैली र प्रस्तुतिको छनोट गर्न खोजिएको छ, जसले पढ्ने रुचिलाई बढाई विद्यार्थीहरूलाई विद्याव्यसनी बनाउन सकोस् र हरेक क्षण र कामलाई शिक्षापरक ढङ्गमा हेर्ने बानी वसालोस्, अनि हाम्रा भोलिका नागरिक सभ्य, शिष्ट र अनुशासित बनून्, त्यसो भएमा नै आजका प्रयत्नहरूको सार्थकता पनि रहन्छ ।

यसअघि विगतका वर्षहरूमा विभिन्न अठ्ठाईस शीर्षकका सामग्री प्रकाशित भइसकेका छन् । यस वर्षका दस शीर्षक समेत अब तीन दर्जन भन्दा बढी शीर्षकमा साग्रीको प्रकाशन भएको छ । सामग्रीमा सामान्यतया कथा, कविता, जीवनी जस्ता विधाको समावेश भए पनि विविधताका लागि प्रशस्त प्रयत्न गरिएको छ र यसलाई अरू विविधतायुक्त बनाउने प्रयास पनि भइरहेको छ ।

हाम्रो यस प्रयासमा सामग्रीको लेखन/सम्पादन गरेर, चित्र बनाएर, सल्लाह दिएर वा अन्य प्रकारले सहयोग गर्ने सम्पूर्ण महानुभावहरूप्रति पाठ्यक्रम विकास केन्द्र हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछ र हाम्रो यस कार्यलाई फलदायी र गुणस्तरीय पार्न यसका पाठक, लेखक तथा शिक्षक, अभिभावक, समस्त वृद्धिजीवी र शिक्षाविद्बाट सल्लाह र सुझावको अपेक्षा सदाभै राखेको कुरा विनम्रतापूर्वक ज्ञापित गर्दछौं ।

शिवप्रसाद सत्याल

महानिर्देशक

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

सानोठिमी, भक्तपुर

विषयक्रम

१. तलेजुको गगनचुम्बी देवल

१

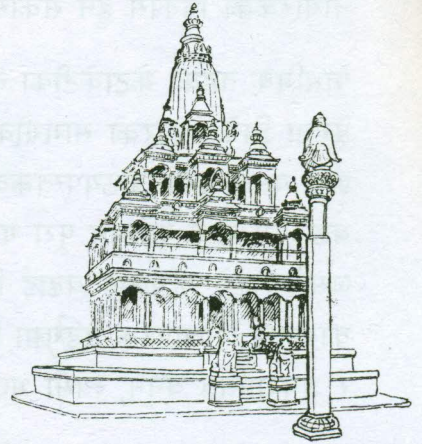

२. पाटनको कृष्ण मन्दिर

४

३. हिरण्यवर्ण महाविहार

७

४. विष्णुविक्रान्तको अनुपम मूर्ति

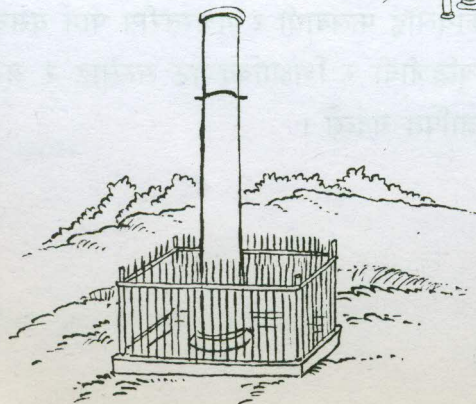
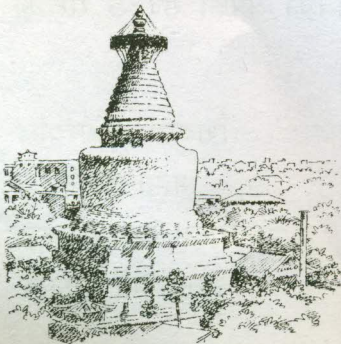
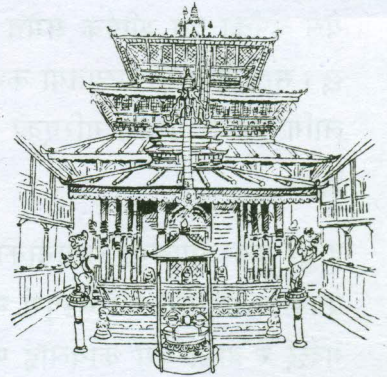
१०

५. अशोक सतम्भ

१४

६. श्वेत चैत्य

१६

१ तलेजुको गगनचुम्बी देवल

नेपाल मण्डल (अहिलेको काठमाडौँ उपत्यका) मा शासन गर्ने उहिलेका मल्ल राजाहरू तलेजु भवानीलाई इष्टदेवीको रूपमा खूब मान्थे । त्यसबेला तलेजु भवानीको मूलथलो भक्तपुरमा थियो । काठमाडौँमा तलेजु भवानीको देवल कसरी बन्यो भन्ने सम्बन्धमा एउटा कथा नै छ ।

कान्तिपुरमा बस्ने राजा महेन्द्रमल्ल तलेजु भवानीको दर्शन गर्न दिनहुँ भक्तपुर जाने गर्थे । एकदिन राजालाई सपनामा तलेजु भवानीले भनिछन्, “हे राजा, तिमीले मेरो सेवा गरेको देखेर म अति प्रसन्न भएँ । अब तिमीले धेरै दुःख गरेर मकहाँ धाइरहन्नु पर्दैन । तिमीले आफू बसेकै कान्तिपुर (काठमाडौँ) नगरमा मेरो लागि एउटा देवल बनाउन लाउनु । बरु त्यो नयाँ बन्ने देवल गगनचुम्बी होस् । त्यहाँबाट भक्तपुर छर्लङ्ग देखिने होस् ।”

सपनामा वाणी भएबमोजिम राजा महेन्द्र मल्लले मखन टोलमा तारिणीदेवीको होचो मन्दिरनेर तलेजु भवानीको विशाल मन्दिर बनाउन सुरु गरे । आफूनजिकै गगनचुम्बी देवल बन्न लागेको तारिणीदेवीले सहन सकिनन् रे । ती देवीले तलेजु भवानीको बन्दै गरेको देवल रातीराती भत्काइदिने गर्न लागिन् । देवलको यस्तो दुर्दशा हुने गरेको देखेर राजा र देवल बनाउने कालिगड र ज्यामीहरू छक्क परे ।

पछि तारिणीदेवी रिसाउनका कारण राजाले थाहा पाए । उनले ती देवीको होचो मन्दिरमा २१ ओटा सुनका गजुरहरू चढाए । तारिणीदेवीको रिस शान्त भयो । त्यसपछि इ.स.१५४९ मा तलेजु भवानीको गगनचुम्बी मन्दिर तयार भयो । यस्तो अद्वितीय मन्दिर देखेपछि सबैजना हर्षले गद्गद् भए । राजाले आफ्नो नाममा वनेको चाँदीको रुपियाँ तलेजु भवानीलाई चढाए । त्यस चाँदीको मुद्रामा 'काष्ठमण्डपस्याधिपति श्रीश्रीश्री महेन्द्रमल्ल देवस्य' भन्ने अभिलेख थियो ।

आज काठमाडौँ उपत्यकामा तलेजु भवानीको यो गगनचुम्बी देवल नेपाली वास्तुकलाको अद्वितीय नमुना भएर उभिएकै छ । नेपालको राष्ट्रिय सम्पदामा यस देवलको सर्वोपरि स्थान छ । दसैँको महानवमीको दिन वर्षको एक पटक यो मन्दिर सबै जनाका लागि खुल्छ ।

धन्य हुन्, यस्तो गगनचुम्बी विशालकाय देवल बनाउन जान्ने हाम्रा ती अज्ञात कलाकार र कालिगडहरू !

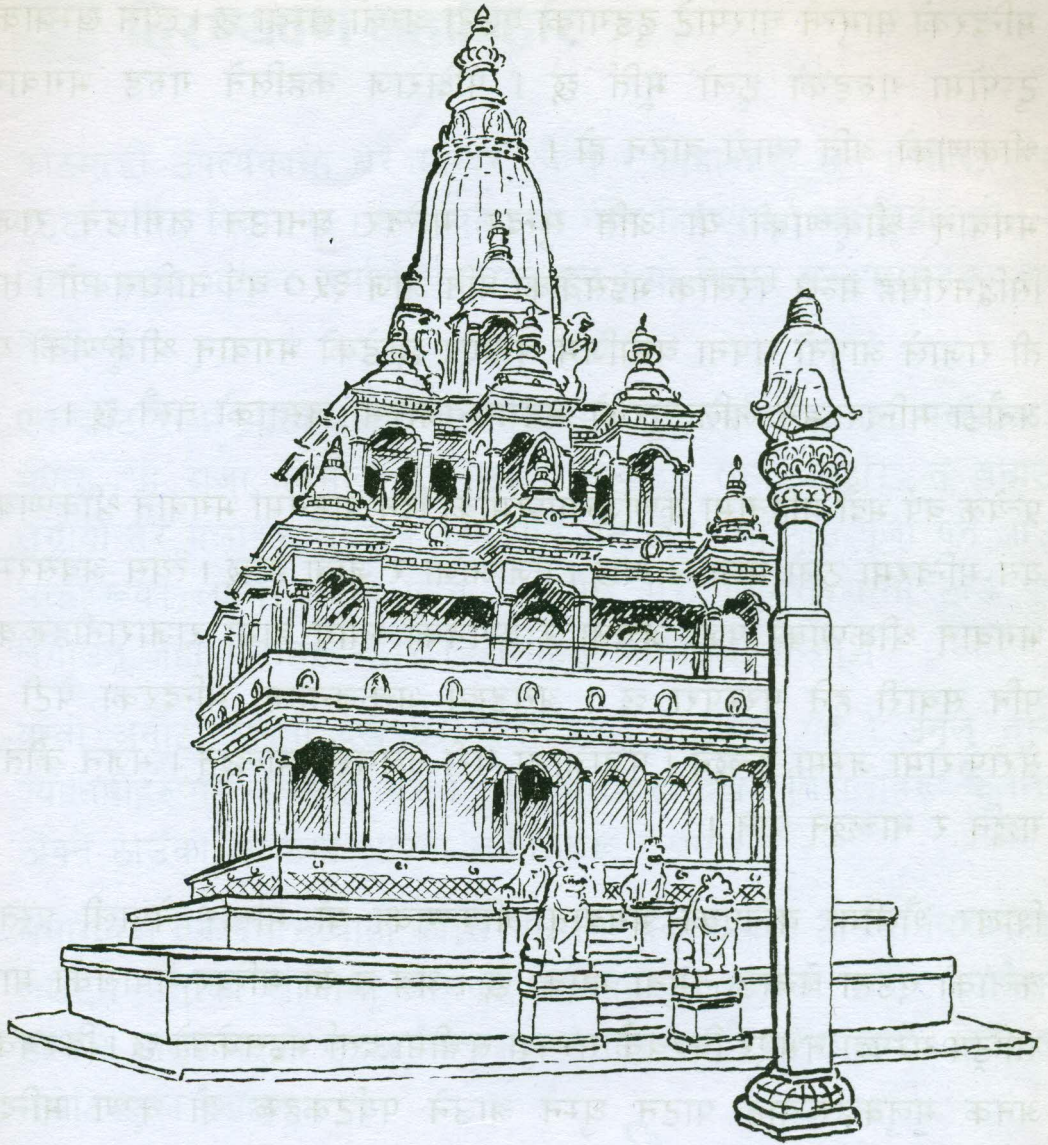
२ पाटनको कृष्णमन्दिर

ललितपुर सहरमा एउटा गजबको मन्दिर छ । यो मन्दिर ढुङ्गै ढुङ्गाले बनेको छ । यो श्रीकृष्ण भगवान्को मन्दिर हो । यो मन्दिर मल्ल राजा सिद्धिनरसिंहले बनाएका हुन् । उनी धर्मात्मा राजा थिए ।

एकचोटि राजाले सपनामा भगवान् श्रीकृष्णले बाँसुरी बजाइरहेको देखे । सपनामा राजालाई भगवान् श्रीकृष्णले भनेछन्, “हेर राजा, तिमी निकै धर्मात्मा रहेछौ । तिमीले मेरा लागि एउटा सुन्दर मन्दिर बनाइदिनू । म त्यसै मन्दिरमा बस्नेछु ।”

त्यसपछि राजा सिद्धिनरसिंह मल्लले आफ्नो दरवारको नजिकै ढुङ्गै ढुङ्गाको एउटा सुन्दर मन्दिर बनाउन लगाए । यो मन्दिर इ.स.१६३७ मा बनेको हो । यो मन्दिर बनाउन सात वर्ष लागेको थियो । त्यस ढुङ्गाको मन्दिरमा २१ ओटा सुनका गजूर छन् । मन्दिरको तल्लो तलाको भित्तामा रामायण र माथिल्लो तलाको भित्तामा

महाभारतका सम्पूर्ण लीला मूर्ति-चित्रको रूपमा कुँदिएका छन् । मन्दिरको दोस्रो तलाको मध्यभागमा भगवान् श्रीकृष्णको प्रस्तर मूर्ति स्थापना गरिएको छ । बाहिरी भागमा चारैतिर भगवान् विष्णुका दस अवतारका सुन्दर मूर्तिहरू - मत्स्य, कूर्म, वराह, नृसिंह, वामन, परशुराम, राम, बलराम (कृष्णको ठाउँमा) बुद्ध र कल्की पनि सजाइएका छन् ।

मन्दिरको सामुन्ने चारपाटे ढुङ्गाको एउटा अग्लो खम्बा छ । त्यस खम्बाको टुप्पोमा गरुडको ठूलो मूर्ति छ । पक्षिराज कहलिने गरुड भगवान् श्रीकृष्णको अति प्यारो वाहन हो ।

भगवान् श्रीकृष्णको यो अति सुन्दर मन्दिर बनाउन लगाउने राजा सिद्धिनरसिंह मल्ल परलोक भइसकेको पनि आज ३५० वर्ष नाघिसक्यो । तर ती राजाले आफ्नो सपना बमोजिम बनाएर छोडेको भगवान् श्रीकृष्णको यो अनौठो मन्दिर भने ललितपुरको मङ्गलवजारमा जस्ताको तस्तै छ ।

प्रत्येक वर्ष भदौ महिनामा कृष्णजन्माष्टमीका दिन पाटनमा भगवान् श्रीकृष्णको यस मन्दिरमा ठूलो मेला लाग्दछ । पूजाआजा र जात्रा हुन्छ । त्यस अवसरमा भगवान् श्रीकृष्णको पूजा अर्चना र दर्शनका लागि हाम्रा राजारानीहरूको पनि सवारी हुने परम्परा छ । असङ्ख्य भक्तजनहरू मन्दिरका पेटी र सेरोफेरोमा जम्मा हुन्छन् । पूजाआजा गरी तेलवत्ती वाल्छन् । भजन कीर्तन गर्छन् र नाच्छन् पनि ।

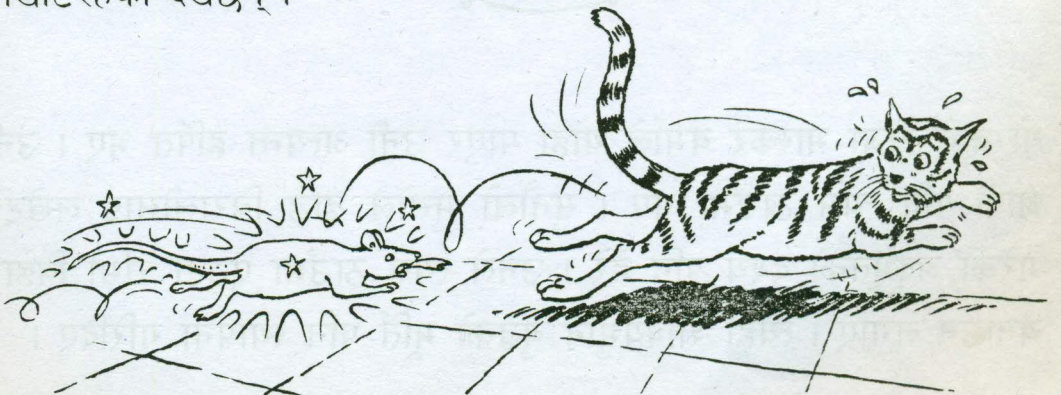
शिखर शैलीमा बनिएको भगवान् श्रीकृष्णको यो मन्दिर नेपाली प्रस्तर कलाको एउटा बेजोड नमुना भएको छ । अब त यो मन्दिर नेपालको मात्र राष्ट्रिय सम्पदा नभएर विश्वकै सम्पदा सूचीमा दर्ता भइसकेको छ । विश्वका अनेक मुलुकहरूबाट पाटन घुम्न आउने पर्यटकहरू यो कृष्ण मन्दिर देखेपछि मन्त्रमुग्ध हुन्छन् । यसैले यो मन्दिर विश्वप्रसिद्ध छ ।

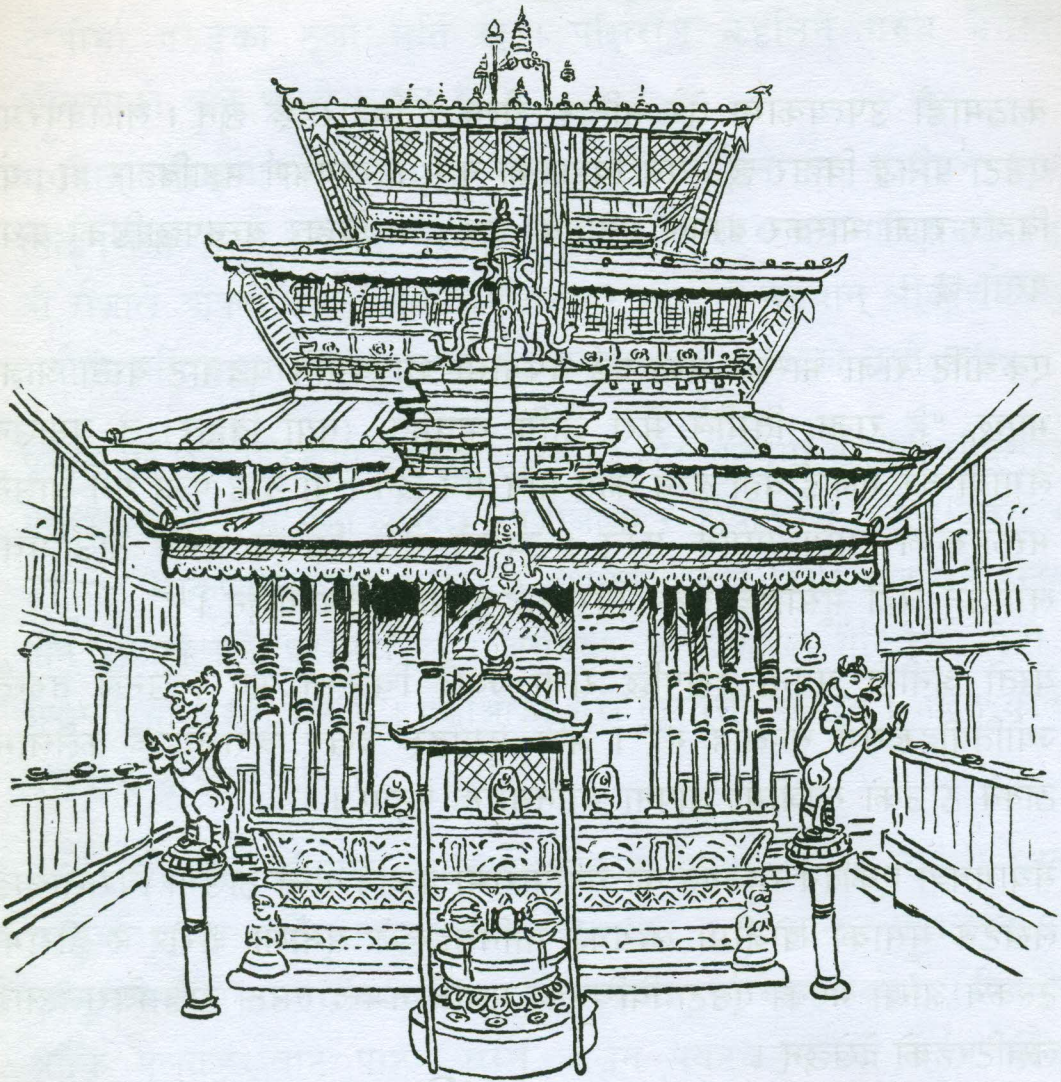
काठमाडौँ उपत्यकामा धेरै मन्दिर, चैत्य र विहारहरू छन् । ललितपुरमा एउटा प्रसिद्ध विहार छ । यस विहारको नाम हिरण्यवर्ण महाविहार हो । यो विहार राजा भास्कर वर्माले बनाएका हुन् । यो विहार वन्नुपछाडिको कथा यस्तो छ -

एकचोटि राजा भास्कर वर्मालाई सपनामा शाक्यमुनि बुद्धबाट यस्तो आज्ञा भएछ, “हे राजा, तिमीले मेरा लागि न्हूवाहा: (नयाँ विहार) त बनाउन लगायौ तर मलाई यहाँ बस्न कति पनि मन छैन । यो ठाउँ पूजा गर्न आउने भक्तहरूका लागि पायक परेन । त्यसैले मेरो निमित्त यस्तो ठाउँ पत्ता लगाउनु जहाँ मूसाहरू देखेर विरालाहरू भागाभाग गर्छन् ।”

यस्तो अनौठो सपना देखेपछि राजा ज्यादै चिन्तित भए । उनले तुरुन्तै ज्योतिषीहरूसँग सल्लाह गरे । अनि मूसाहरू देखेर विरालाहरू कुलेलाम ठोक्ने ठाउँको खोजीमा आफ्ना मानिसहरू पठाए ।

संयोगवश एकदिन न्हूवाहा:को सेरोफेरोमा व्काय भन्ने ठाउँमा विरालोलाई लखेट्ने मूसाको खोजीमा लागेका मानिसहरूले सुनौलो शरीर र हीराभैँ टल्कने आँखा भएको एउटा विचित्रको मूसाले नभन्दै एउटा ढाडे विरालोलाई लखेटिरहेको देखेछन् ।

यो कुरो राजा भास्कर वर्माले थाहा पाएर उनी अत्यन्त हर्षित भए । उनी आफैं पनि त्यस ठाउँमा गए । सुनौलो मुसोले ढाडे बिरालोलाई लखेट्दै गरेको अद्भूतको दृश्य पनि हेरे । उनले त्यस ठाउँमा एउटा राम्रो विहार बनाउन लगाए । त्यहीँ शाक्यमुनि बुद्धको मूर्ति पनि स्थापना गरिदिए ।

राजा भास्कर वर्माको पालामा बनेको त्यो विहार आज पनि ललितपुर वकायमा विद्यमान छ । यो विहार 'भास्कर वर्मा संस्कारित हिरण्यवर्ण महाविहार' नामले प्रसिद्ध छ । स्थानीय मानिसहरू आफ्ना मातृभाषामा यस विहारलाई 'काक्:बाहा:' भन्छन् ।

संस्कृत भाषामा 'हिरण्य' को अर्थ 'सुन' हुन्छ । अनि 'हिरण्यवर्ण महाविहार' भन्नाले सुनौलो रूप भएको ठूलो विहार भन्ने अर्थ आउँछ । यस विहारको सम्बन्ध सुनौलो रूप भएको मुसासँग भएकोले यस विहारलाई सुनौलो पारिराखेको पाइन्छ । यसैले यस महाविहारलाई 'दि गोल्डेन टेम्पल' पनि भन्छन् । आज पनि यस महाविहारमा भगवान् बुद्ध स्थापना गरिराखेको कुटागारमा सयौँ सानाठूला मूसाहरू कसैको डरनमानी उफिरहेका र डुलिरहेका देखिन्छन् । यहाँको मूसाहरूलाई समाउन र मार्न निषेध गरिराखेको छ । यो हिरण्यवर्ण महाविहारको सौन्दर्य अचम्मको छ ।

४ विष्णुविक्रान्तको अनुपम मूर्ति

नेपालका पुराना राजाहरू कलाप्रेमी थिए । उनीहरू आफ्ना शासनकालमा मठ, मन्दिर, चैत्य र विभिन्न मूर्तिहरू बनाउन लगाउँथे । त्यतिबेला बनेका अति राम्रा मूर्तिमध्ये लाजिम्पाटको विष्णुविक्रान्तको मूर्ति पनि एक हो । नेपाली कलाको इतिहासमा यस मूर्तिलाई एक अनुपम मूर्तिका रूपमा लिइन्छ । यस मूर्तिका बारेमा पढौं, है त ।

आजभन्दा पन्ध्रसय वर्षअघि हाम्रो देश नेपालमा धर्मदेव नाम गरेका एकजना राजा थिए । असल स्वभाव र राम्रो विचारका राजा भएकाले सबैजना उनलाई माया र आदर गर्थे । तर के गर्नु र, कालको ओखती छैन । एकदिन यी राजाको मृत्यु हुनेगयो । यिनकी महारानी राज्यवती विधवा भइन् । उनलाई पति वियोगबाट ठूलो चोट पऱ्यो ।

बाबुको मृत्युपछि राजा भएका मानदेवले आफ्नी आमा राज्यवतीको विरही मनलाई शान्त पार्न राजपत्तन (आजको लाजिम्पाट) मा एउटा विशाल मन्दिर बनाउन लगाए । मन्दिर बनेपछि राजाले त्यस नयाँ मन्दिरमा विष्णुविक्रान्त (भगवान् विष्णुको पाँचौ अवतार वामन) को अनुपम प्रस्तर मूर्ति स्थापना गरिदिए । भव्य मन्दिर र विष्णुविक्रान्त भगवान् वामनको सुन्दर कलात्मक मूर्ति देखेपछि मुमा महारानी राज्यवतीको विरही मन शान्त हुँदै गयो ।

विष्णुविक्रान्तको त्यस मूर्तिसँग एउटा रोचक कथा गाँसिएको छ । धेरै पहिले बली नाम गरेका वीर राजा थिए । एकपटक बलीले अश्वमेघ यज्ञ गर्न लागेका थिए । उनको यो वीरता थाहा पाएपछि, स्वर्गका राजा इन्द्र खूब डराए । आफ्नो सुरक्षाका लागि उनी भगवान् विष्णुको शरणमा पुगे । भगवान् विष्णुबाट आज्ञा भयो, “हे देवराज इन्द्र, तपाईं नडराउनुस् । राजा बलिको अश्वमेघ यज्ञलाई म विध्वंश पार्नेछु ।” त्यसपछि भगवान् विष्णुले वामनको अवतार लिई चमत्कार देखाउन लाग्नुभयो ।

भगवान् विष्णु एकजना बामपुङ्के (वामन) को भेषमा राजा बलिले अश्वमेघ यज्ञ गर्न लागेका ठाउँमा आइपुगे । उनले दानी राजा बलिसँग पठनपाठनका लागि आश्रम बनाउन जम्मा तीन पाद भूमि (तीन पाइलाले टेक्दा हुने जमिन) मागे । अनि राजा बलिले छक्क पदै भने, “यो बामपुङ्के वटुकले केके न माग्ला भनेर विचार गरेको त यसले तीन पाइला भूमि पो मागेछ !” त्यसपछि राजा बलिले ‘तथास्तु’ भने । तथास्तु भनेको हुन्छ दिउँ भनेको हो ।

त्यस मूर्तिमा वामनको रूप धारण गरेको भगवान् विष्णुको विक्रान्त रूप देखाइएको छ । विष्णुले आफ्नो पहिलो पाउले सम्पूर्ण आकाश, दोस्रो पाउले सम्पूर्ण पृथ्वी ढाकेपछि, तेस्रो पाउले दानी राजा बलिलाई नै पाताल पुऱ्याउन खोजेको दृश्य छ । तर राजा बलि आफूले दान पुण्य गर्दा उल्टो सजाय भोग्नु परेता पनि कति विचलित नभएको दृश्य पनि त्यसमा देखाइएको छ । बरु उनले आफू पातालमा मात्र जानु परेपछि भगवान् विष्णुलाई पनि उतै पातालमा लाने विचार गरे । यसैले उनले विक्रान्तरूपी भगवान् विष्णुको पाउ बेसरी अठ्याएर तान्न लागेको दृश्य पनि त्यहाँ देखाइएको छ ।

त्यस अनौठो ढुङ्गाको मूर्तिमा दानी राजा बलिलाई पातालमा नै पुऱ्याएको दृश्य त छैन तर त्यस मूर्तिसँग जोडिएको कथाअनुसार पातालमा पुगेका राजा बलिले विष्णुविक्रान्त भगवान्लाई पनि तानेर पातालमा नै पुऱ्याएका थिए ।

आखिर राजा बलिको पञ्जाबाट उम्किनका लागि वामन अवतार भगवान् विष्णुले उनीसँग सत्य वाचा गर्दै भन्नुभयो, “हे दानी राजा बलि, तिम्रो दान पुण्यदेखि म अत्यन्त प्रभावित भएँ । म तिम्रो पातालको दरबारमा चार महिनाका लागि रखवारी गर्न बस्न आउनेछु । अब मलाई तिमीले मुक्त गरिदेऊ ।”

त्यसपछि दानी राजा बलिले वामन भगवान् रूपी विष्णुलाई प्रणाम गरेर निवेदन गरे, “हे भगवान्, मैले हजुरको दर्शन पाएँ । म कृतार्थ भएँ ।”

त्यस बेलादेखि प्रत्येक वर्ष आषाढ शुल्कपक्ष एकादशीका दिन भगवान् विष्णु विष्णुलोकबाट पातालमा गई राजा बलिको दरबारमा रखवारी गर्न पुग्छन् । सो दिनको एकादशीलाई ‘हरिशयनी एकादशी’ (भगवान् विष्णु निदाउने) भनिएको हो । र, पातालमा चार महिनासम्मको रखवारी काम समाप्त भएपछि कार्तिक शुल्क पक्ष एकादशीको दिन भगवान् विष्णु पातालबाट फेरि आफ्नै धाम विष्णुलोकमा फर्कने क्रम सुरु हुन्छ । यस दिनको एकादशीलाई ‘हरिबोधिनी एकादशी’ (भगवान् विष्णु जागा हुने) भन्छन् ।

आज काठमाडौँको राजपतन (लाजिम्पाटको धोवीचौरमा रहेको ढिस्कोमा) राजा मानदेवले आफ्नी आमा राज्यवतीका लागि बनाउन लगाएको त्यो विशाल भव्य मन्दिर धराशायी भइसकेको छ । हुनसक्छ, कुनैबेला आएको महाभूकम्पबाट त्यो मन्दिर नष्ट हुन पुग्यो होला । तर प्रस्तर (ढुङ्गा) को त्यो अद्वितीय सुन्दर मूर्ति (विष्णुविक्रान्त वामनको) भने नाश हुन पाएन । आजभोलि यो मूर्ति राष्ट्रिय सङ्ग्रहालय, छाउनीमा राखिएको छ ।

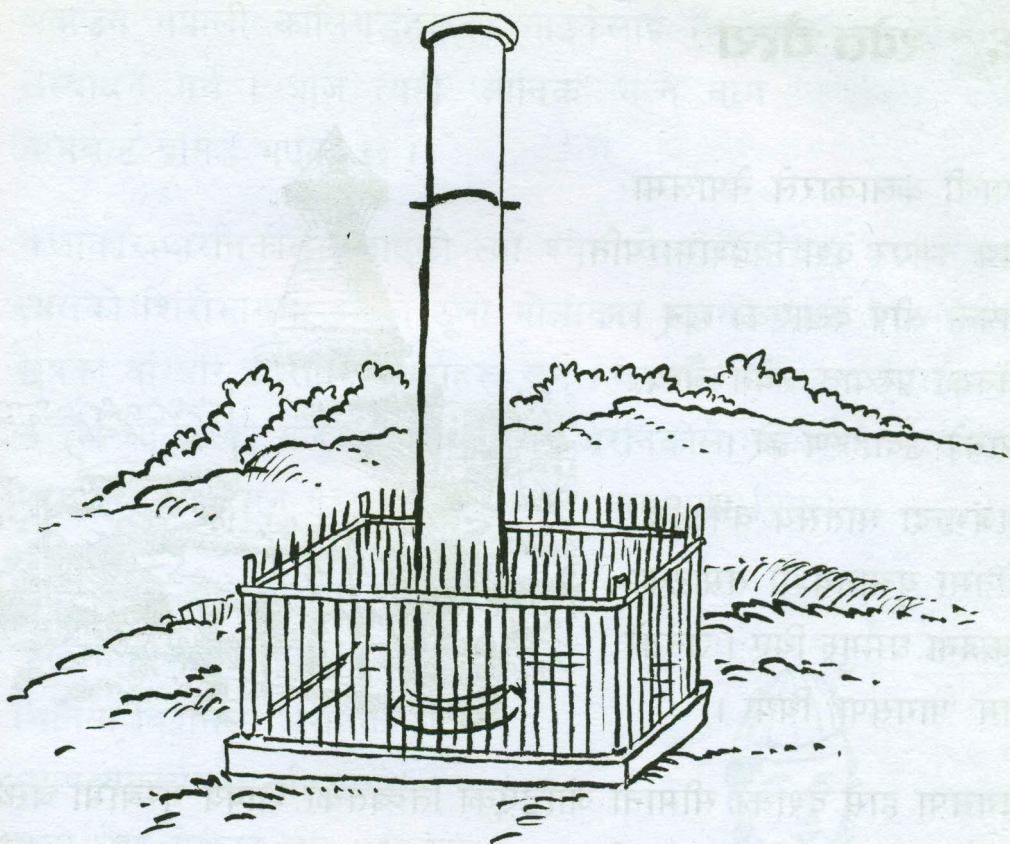
पादपीठमा तिथिमिति र अभिलेख समेत भएको भगवान् विष्णुविक्रान्तको यो मूर्ति ज्यादै हेर्नलायक छ ।

8 अशोक स्तम्भ

हाम्रो देश नेपालमा थुप्रै
महान् व्यक्तिहरू जन्मेका
छन् । विश्वमा शान्तिको
सन्देश फैलाउने महामानव
गौतम बुद्ध हाम्रै देशमा
जन्मेका थिए । उनी
पश्चिमाञ्चल नेपालको
लुम्बिनीमा जन्मेका हुन् ।
आज युनेस्को (राष्ट्रसङ्घको
शैक्षिक, वैज्ञानिक र
साँस्कृतिक सङ्घ) ले
गौतम बुद्धको जन्मथलो
लुम्बिनी क्षेत्रलाई विश्वकै
मानवमात्रको साझा

सम्पदाको रूपमा विश्वसम्पदा सूचीमा दर्ता गरेको छ । यसै लुम्बिनीमा
एउटा अद्वितीय सम्पदा छ । यस सम्पदाको नाम हो - 'अशोक स्तम्भ' ।
आजभन्दा बाइससय वर्षअघि मगध देशका नरेश अशोक यही लुम्बिनी
क्षेत्रमा तीर्थयात्रा गर्न आएका थिए । उनी भगवान् बुद्धका अनुयायी थिए ।
उनैले यहाँ गौतम बुद्ध जन्मेको ठाउँ पहिल्याएर सम्भ्रनाको रूपमा एउटा
शिलास्तम्भ स्थापना गर्न लगाए । यसैलाई नै अशोक स्तम्भ भनिएको हो ।

एउटा सिङ्गो ढुङ्गोवाट बनेको यो अशोक स्तम्भको कुल उचाइ ३० फुट १० इञ्च छ । यस मध्येको १३ फुट ६ इञ्च भाग जमिनमुनि छ । यसको आकार गोलो परेको छ । यसको माथिल्लो भागमा चमकदार पालिस छ । यसैले यो स्तम्भ ज्यादै शालीन र सुन्दर छ ।

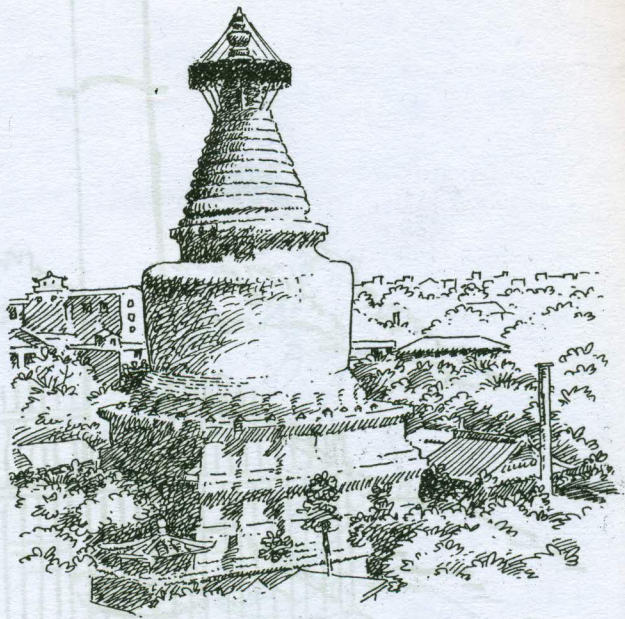
अशोक स्तम्भमा एउटा ज्यादै उल्लेखनीय अभिलेख छ । प्राचीन समयको ब्राह्मी लिपिले पाली भाषामा कुँदिएको त्यस अभिलेखमा एक ठाउँमा भनिएका छ - “शाक्यमुनि गौतम बुद्ध जन्मेको ठाउँ यही हो ।”

नेपालका विभिन्न भेकमा यत्रतत्र छरिएर रहेका सम्पदाहरूको महत्त्वलाई बुझी हामीहरूले तिनीहरूको सधैं संरक्षण गरिराख्नु पर्छ ।

६ श्वेत चैत्य

नेपाली कलाकारले नेपालमा मात्र नभएर देश विदेशमा पनि आफ्नो सीप देखाएका छन् । चीनको प्रख्यात श्वेत चैत्य यसको उदाहरण हो ।

आजभन्दा सातसय वर्षअघि चीनमा युआनवंशी सम्राटका एकजना धर्मगुरु थिए । उनको नाम 'पागसपा' थियो ।

पागसपा हाम्रै देशको सीमाना जोडिएको तिब्बतको शाक्य गुम्बामा बस्थे । यिनैले नेपालका सिपालु कालिगडहरूलाई बोलाएर शाक्य गुम्बामा बौद्ध कलाकृतिहरू निर्माण गर्ने काममा लगाएका थिए । पछि ती कालिगडहरूका नाइकेलाई पागसपाले सम्राट कुबलाह खानका दरबारमा लगेर परिचय गराएका थिए । ती नाइकेको नाम अरनिको थियो । सम्राटले अरनिकोलाई आफ्नो राजधानी तातू (वर्तमान पेकिङ वा पैचिङ) मा नेपाली शैलीको एउटा विशाल बौद्ध स्तूप बनाएर देखाऊ भने ।

पेकिङ महानगरको फूछमन मार्गमा नेपाली कालिगडहरूको नाइकेले बनाएको त्यो विशाल गगनचुम्बी चैत्य आज पनि त्यहाँ शोभायमान भएर उभिएकै छ । त्यस चैत्यको रड सेतो भएको हुनाले त्यसको नाम नै चिनियाँ भाषामा 'पाइथा' रहेको छ । पाइथाको अर्थ हो - सेतो चैत्य वा श्वेत चैत्य । चैत्य

बनाउने नेपाली कालिगडहरूका नाइकेलाई चिनियाँहरू 'आनिक' भनेर सम्बोधन गर्थे । आज त्यही 'आनिक' भन्ने नाम 'कलाकार अरनिको' नामबाट प्रसिद्ध भएको छ ।

कलाकार अरनिकोले बनाएको त्यो श्वेत चैत्यको उचाइ ५० मिटर छ । त्यसको शिरोभागमा रहेको ठूलो गोलाकार छत्रको व्यास १० मिटर छ । छत्रका वरिपरि चारैतिर घण्टाहरू छन् । छत्रदेखि माथिल्लो भागमा सुनको कलश आकारको गजूर छ । कलाकार अरनिकोले त्यो श्वेत चैत्य बनाउन पूरा आठ वर्ष (सन् १२७१ देखि १२७९) लगाएका थिए ।

त्यस श्वेत चैत्यको बारेमा 'हाइलान' नाम गरेका एकजना चिनियाँ विद्वानले 'अरनिकोको स्थापत्यकलासम्बन्धी नासो' भन्ने लेख लेखेका छन् । लेखमा उनले भनेका छन् - "सात सय वर्षअघि अरनिको नाम गरेका एकजना नेपाली युवक कालिगड हिमाल-पहाड चढी चीनका पीतनदी पार गरेर पेकिङ आएका थिए । युआनवंशी सम्राटहरूका निमित्त उनी आत्मसमर्पित भएर काममा लागे र चीनमा नै उनको देहावसान भयो ।"

हुन त नेपाली कलाकार अरनिकोले देखेको पेकिङ र आजको पेकिङबीच धेरै फरक भइसकेको छ । तर पेकिङ महानगरको पश्चिमपट्टिको जिल्लामा उनले बनाएको श्वेत चैत्यको त्यो दृश्य भने आज पनि जस्ताको तस्तै छ ।

सन् १९८० मा श्वेतचैत्यको पूर्ण जीर्णोद्धार गरिएको छ । अहिले त्यो श्वेत चैत्य निरीक्षण गर्न पर्यटकहरूका लागि पनि खुला गरिएको छ । चीन सरकारको राज्य परिषद्ले श्वेत चैत्यलाई अमूल्य ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको रूपमा संरक्षण प्रदान गरेको छ ।

आजभन्दा ७०० वर्षअघि नेपाली कलाकार अरनिकोले बनाएको त्यो विशालकाय श्वेतचैत्य र त्यससँग जोडिएको बौद्ध महाविहार चिनियाँ र नेपाली जनताका बीचमा परम्परागत रूपमा रहिआएको मित्रता र साँस्कृतिक सम्बन्धको एउटा अनुपम प्रतीकका रूपमा युगौंसम्म रहिरहने छ ।

चीनको महानगरी पेकिङमा श्वेतचैत्य बनाएर नेपालको नाम र गौरव फैलाएर जाने कलाकार अरनिकोलाई श्री ५ को सरकारले मरणोपरान्त 'राष्ट्रिय विभूति' को उपाधिद्वारा विभूषित गरेको छ । यस्ता अमर कलाकारहरूलाई हामीले सधैं सम्भिराख्नु पर्छ ।

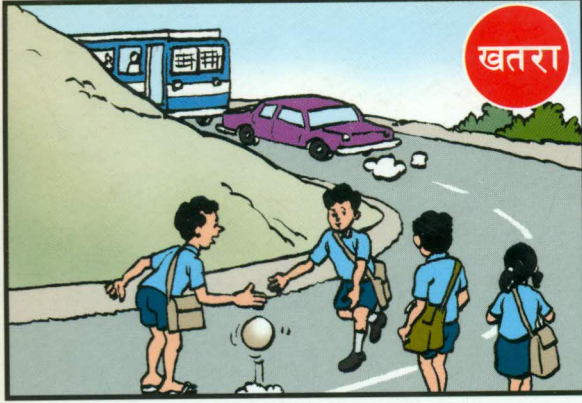
केही कठिन शब्द र तिनका अर्थ

- अग्रदूत - कुनै पनि कुरामा सबभन्दा अघि बढेको व्यक्ति
अर्चना - पूजा
अज्ञात - थाहा नभएको
अद्भुत - अनौठाको, उदेक लाग्दो
अद्वितीय - तुलना गर्ने अर्को व्यक्ति नभएको, बेजोड
अनुपम - उपमा नभएको
अनुयायी - समर्थक, भक्त
अभिलेख - पुरानो लेख
आकाशवाणी - आकाशबाट बोलिने बोली, देववाणी
आत्मसमर्पित - आत्मैदेखि लागेका
इष्ट - आफूलाई मनपर्ने, प्रिय
उपाधि - पदवी, पद
ओजस्वी - प्रभावशाली, खाइलाग्दो
कृतार्थ - काम सिद्ध हुनाले खुसी भएको
गगनचुम्बी - धेरै अग्लो, आकाशको माथिमाथि पुगेका
चमत्कार - अचम्म, आश्चर्य
चैत्य - बौद्ध धर्मको स्तुप
जीर्णोद्धार - सजसाज गर्ने काम
दानी - धेरै दान गर्ने, दाता
दुर्दशा - आपत्विपत्
धराशायी - जमिनमा लडेको, ढुङ्गोमाटोमा मिलेको
निरीक्षण - हेर्ने काम
निर्माण - बनाउने काम
निषेध - मनाही, रोक लगाउने काम
परलोक - मरेपछि पुगिने ठाउँ, स्वर्ग
परिचय - चिनजान
पर्यटक - घुमफिर गर्ने मानिस
पाताल - पृथ्वीभन्दा तलको लोक
केही धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरू

पुण्य - शुभ, असल
 प्रतीक - चिह्न
 प्रदान - दिने काम, दान, समर्पण
 प्रस्तर - ढुङ्गा
 भूक्षय - जमित नासिने काम
 मन्त्रमुग्ध - मोहित पारिएको
 मरणोपरान्त - मरिसकेपछि
 रखबारी - देखभाल
 रोचक - रमाइलो, आकर्षक
 लीला - चरित्र, खेल
 वटुक - बालक, केटो
 वास्तुकला - भवन निर्माण गर्ने शिल्प वा सीप
 विक्रान्त - हिम्मती, साहसी
 विचलित - आफ्नो लक्ष्यबाट हटेको
 विध्वंश - नाश
 वियोग - विछोड
 विरही - दुःखी
 विहार - बौद्ध भिक्षुहरू बस्ने मठ
 विशालकाय - ज्यादै ठूलो
 शालीन - शिष्टता र नम्रता भएको
 शिखर - चुचुरो, टाकुरो
 शैली - काम गराइको ढाँचा
 शोभायमान - धेरै सुहाएको
 संरक्षण - सुरक्षा
 सम्पदा - सम्पत्ति
 सम्बर्द्धन - बढाउने काम
 सर्वोपरि - सबैभन्दा माथिको, सबैभन्दा बढी
 सौन्दर्य - राम्रोपना
 स्थापत्यकला - घर देवालय बनाउने सीप
 हर्षित - प्रसन्न, खुसी भएको

Ac. 1047

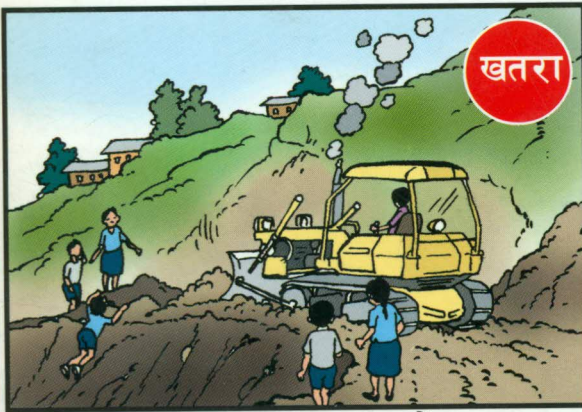
विचार पुन्याओं है

सडकमा नखेलौं ।

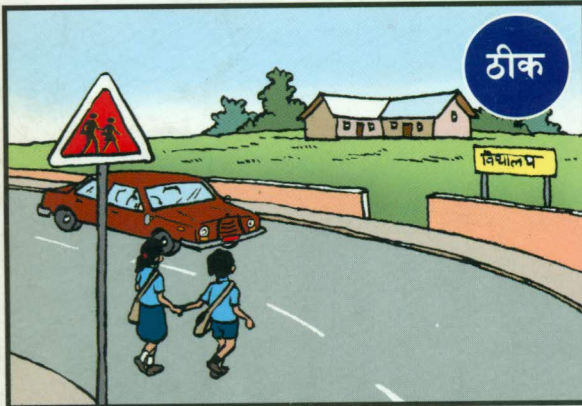
ट्राफिक चिन्हहरू भत्काउन/बिगार्न हुँदैन ।

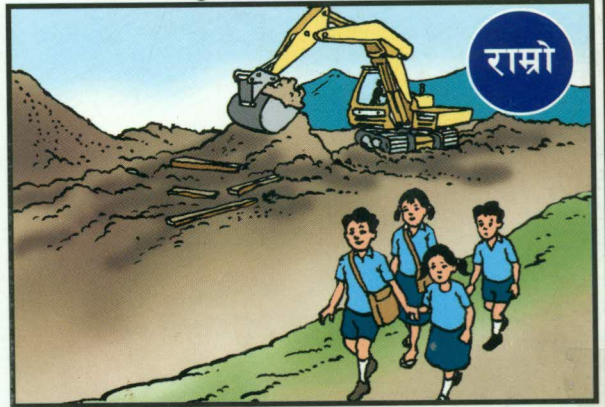
निर्माणस्थलमा नभुम्मिऔं ।

सुरक्षित भएर हिँडौं ।

ट्राफिक चिन्हहरू सडक प्रयोगकर्ताहरूकै सुरक्षाका लागि राखिएका हुन् ।

निर्माणस्थलबाट टाढा रही सुरक्षित रहौं ।

सडक हाम्रै सम्पत्ति हो, यसको ठीक प्रयोग गरौं ।

श्री ५ को सरकार/जापानी सहायता नियोग • ट्राफिक इन्जिनियरिड तथा सुरक्षा एकाइ/सडक विभाग • नीप्पन को.ई./हाजामा-ताइशि जे.पी.

श्री ५ को सरकार
शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
२०५९